

Az unghvári kincstári uradalom erdőségei.

Közli Zordfalvi Antal.

Hazánk azon — történetileg nevezetes s regényes tájaira vezetem a türelmes olvasó figyelmét, hol a honszerző ősök a munkásnapok fáradalmait pihenve, először ittak áldomást az új hazára! — riadó harczikürtök s tárogatók harsogásával zaklatván fel az addig nesztelen rengetegek lakóit! — s hol második Rákóczy Ferencz³ harci lobogóját először dagasztotta az üde szellő! — Bár szerény erőm érzetében — őszintén megvallom — avatottab kezeztől örömeoseb szerttem volna az itt elterülő erdőségek leírását olvasni, és annál is inkább miután itt műtanilag képzett szakegyénekből nincs fogyatkozás! — miért is szabadjon remélnem, miszerint talán itt ott hiányos közlésemet tárgyavatott hozzá szólásaikkal e lapok becses hasábjain kiegészítik.

Áttérve a dolog lényegére mindenekelőtt némi földrajzi ismeretetés lesz szükséges.

Ezen erdőségek az éjsz. szél. 48°31' és 49°5', s a keleti-hossz 40°4' és 40°40', között terjednek el, a Beszkidekből szétágazó magas, közép és előhegységeket borítván.

Határai éjszakra Gácsország, keletről Bereg nyugatról Zemplén-megye, míg délről Ung-megye több községe.

A kincstári erdőhivatal által 1853-ban összeállított táblás kimutatás, az uradalom összes területét 288695 cat. holdra teszi, melyből 162981 hold az erdőségekre esik, — a legújabb felmérések azonban az erdőterületet 160968 holdra szállítják le. De hogy az itt uralkodott erdőpusztításról fogalmunk legyen, érdekes tesz a különböző években az erdőterületre vonatkozó adatokat egybevetni.

Az 1782—1805 közti időszakban készített úrbéri térképek nyomán 1840-ben az erdőhivatal által kiállított kimutatásban az erdőtalaj

215315 $\frac{1}{2}$ cat. holdra tétetik, az irtványok s cseprenték levonása után a tulajdonképeni erdőterület azonban csak 186982 hold s 200 $\square^{\circ}$ — s ez is az 1844-ben az uradalom szabályozása végett kiküldött bányai bányai igazgatósági ülnök s főerdőmester Hubényi József szerint annyira károsítva, hogy némely erdőrészen a fáknak $\frac{1}{4}$ sőt $\frac{1}{2}$ hiányzik, míg a legtöbb felvidéki falvak határaitban — a kimutatásban megjelölt erdőknek csak $\frac{1}{3}$ létezik valóságban! s ezek is annyira szétdarabolva, az irtványok által át meg át lyuggatra, hogy 50—100 holdnyi összefüggésben lévő erdőt alig lehetne kihasítani — tehát 35—58 év alatt 28333 hold s 600 $\square^{\circ}$ a kimutatás, míg Hubényi szerint tetemesen több (miáltal különben a kimutattaknál kevesebb esnék a későbbi évekre) erdő irtatott ki; az 1853-iki már idézett kimutatás szerint az erdőterület 162981 hold, s így 13 év alatt ismét 24001 hold 200 $\square^{\circ}$ esik az erdőpusztításra; végre a legújabb felmérések szerint 160968 hold képezi a jelenlegi erdőterületet, tehát ez utolsó időszakban esnék megint az erdőirtásra 2013 hold, — vagy is 58—81 év alatt az erdőségeknél $\frac{1}{4}$ -énél több (54347 $\frac{1}{2}$ hold)! Az egyes időközökre eső öszletek lehetnek ugyan hibásak, — azonban a főösszeg ha nem több, kevesebb semmi esetre sem! Hogy ezen nagy mérvű erdőpusztításhoz a még egy pár évtized előtt itt divó kecsketartás nem kevéssel járult, elgondolható! e szomorú példa egyszersmint intésül szolgálhatna azoknak, kik legújabban a kecsketartás ismétli megengedése mellett kezdenek buzgolkodni! — nehogy az utónemzedék apáik vétkes könnyelműsége miatt termékellen kopárlatokat örököljön!

Az uradalom legészakibb részén a Magyar és Gácsország között határvonalat képző Beszkid hegységből fakadó Ungh folyó az uradalmat 41 $\frac{1}{2}$ mérföldnyi hoszban szegi át, s a minden lépten hozzá csatlakozó vízbő bérezipatakok árja által oly gyorsan növekedik, hogy már eredetétől 2 $\frac{1}{2}$ mérföldnyire tavaszkor s őszi tutajt hordhat habjain. A számtalan csermelyek közül, nevezetesebb mellékágai a tichai viskai sztuzsiczai domasinai és knyahinyai, különösen pedig a Lyuta s Turia patakok melyek több mérföldnyi hoszuak, nevezetesen a Lyuta 6 mérföldet meghaladó, továbbá a Zemplénből befolyó Ulics s Ubyla patakok.

Az ezen folyó s patakok által átfutott völgyek felett a kárpátok folytatását képző Beszkidek, s ezekből kikönyöklő nagy- és középhegyekhez sorolható magoslatok állanak, melyek helyenkénti magos ormózáttá kinyulva — néha még Junius elején is hófoltokat mutatnak, kellemes ellentétet tárva fel a lejtőiket elborító változatos gesztnek lombjai által képezett zöld bársony lepellel, — felhő koszoruzta homlokokkal komoran néznek le az Unghvár felé mindinkább gnómokká törpülő hegytömbre, s az ezek lábainál szelid lejtőkön kezdődő végetlen alföldi síkságra. Az Ungh folyó balpartján szétágazó hegylánc egyszermind az említett s a beregi Latorcza folyók vízválasztékát képezi.

Nevezetesebb magasságot elérő csucskok a Runa, Rauka, Osztra Kulicza s Szinatoria, mely 3042' tengerfeletti magasságra emelkedik, míg a Runát az általánosan elterjedt hiedelem 5600' teszi, azomban ez adat inkább hagyományos s hihetőleg az uradalom 1782—1805 közötti időszakra eső első felmérése alkalmával lett gyenge kísérletnek eredménye; — gyenge kísérletnek mondom mert ha az itt tenyésző növényzetet megtekintjük, lehetetlen hogy e magasságot az újabb térképek szerint 4662' le ne szállítsuk, a többi csucskok magasságaira — melyek különben a kettő között állnak — nincsenek adataim! e magaslat lábánál elterülő teknő alakú kies völgy alját óriási útilapu s buja tényészetű fű lepi, míg felfelé haladva a meredek falat képező lejtőn százados, az égaly ridegsége miatt letörpült bükkök jól zárolt állabjában találjuk magunkat, elvétve itt ott egy elsatnyult juharral, bokrok közül a farkas boroszlány, az ükörkeloncz, — a bigenővények közül pedig különösen az erdei páfránnyal találkozáván; $\frac{3}{4}$ órai mérsékelt gyaloglás után az utolsó bükköt is hátunk megett hagyva, a megható csendben legelőször — a legforróbb nyárban is — a havasi fris szellő érinti felmelegült arcunkat; tovább a derékig érő csaknem áthatlan bozótot képező buja növényzeten áthaladva, havasi éger, havasi rózsa, málna bokrok, s a több 100 négyzet ölet betérítő kukojcza s havasi-meggy (*vaccinium mirtyillus*, et *vitis idea*) táblák, később havasi szegfű, a tarnics és mohák különféle nemei, különböző benyomást szülő tekintetei között elérjük a silánnyul gypesedett tetőt. Így czélunk végpont-

jánál állva — a kilátás és az örök ifju természet szépségeinek is megadva adójukat; — ha e csucs állítólagos 5600' magasságát a látott gesztnek legmagasabb tenyészeti határával egybevetjük, — mely Fuchs Frigyes úr az „E. L.“ 1-ső évfolyamában közölt e tekintetben becses észleletei szerint p. o. a bükkre nézve a 3751 míg a juharra a 4022 lábnyi tengerfeletti magasságban találta a szepességet, — már pedig a szepesség és Ungh égalyi s talaji viszonyai között a különbség oly nagy nem lehet, hogy az érintet gesztnek 1000' magasabban jöhessenek elő; — lehetetlen, hogy ama hiedelmet alaposnak tartsuk.

Az uralkodó kőzet a trachit és a kárpáti homokkő, majd finom vagy durva szemecses mészkővel, — továbbá előfordul a vaskő, — sőt az ókemencei pagonyban elhagyott állapotban levő aranybánya e bérczek keblének/ értékesebb érczeiről is tanuskodik, — gyéribben a félopál tűzkő, s végre az uradalom éjszaki részén az agyagpala telepei, melyek meneteiben egy pár év előtt bő kőolaj (naphta) forrásokra akadtak, kiaknázásuk életbe is léptetett. E kőzetek szerint a talaj majd agyagos majd meszes, a lombszegény vagy lombdúsabb gesztnek arányához képest kisebb nagyobb mértékben televénnel elegyítve.

Ezen erdőségek a Gácsországi, Zempléni s Beregi erdőségekkel szakadatlan kapcsolatban vannak, szolgálván a gyakoribb szörmes vadak mellett a serte — s rőtavadnak kedvencz tanyául mely utóbbiak királya a délczeg koronás szarvas egy pár évtized előtt még bőségesen találtatott itt, míg most nem tudni mi okból csak egyesével fordul elő Nimrod utódai fájdmára! Az elegyetlen állatok ritkák s ha elő is jönnek, kis térfogatuak. A tölgy állatok rendesen fekete s rezgőnyír- s gyertyánfával s a juhar- hárs- és szilfa különféle válfajaival, a jegenyefenyő állatok pedig a lúczfenyő és bükkal elegyítvék. Uralkodó gesztnek az uradalom déli részén a tölgy és bükk, éjszaki részén pedig a bükk és fenyő. A cserjék közül gyakori a mogyoró, bodza, galagonya, somfa, veresgyűrű, farkas boroszlány, csikos és bibiresós kecskérágó s a kőkény s t. b. ritkábbak a vadorgonafa és gyalogfenyő. A kissé erősebben vigályított vágásokban néha a nyír- fekete s rezgőnyírfa annyira felülkerekedik, hogy a nemesebb gesztet egészen ki-

szorítja, a felvidéken pedig a vágásokat olykor a fürtös bodza, málna, erdei páfrány, szeder erdei müge, s a moha oly mérvben lepi el, hogy a szükséges légemi befolyás is gátoltatik.

Ezen a kassai országos pénzügyi igazgatósági osztály alá tartozó erdőségek 1 erdő hivatalra, 2 ellenörködő erdőbirói kerületre, 9 pagonygondárságra s 75 védkerületre vannak osztva; kezelőket s védletőket 1 erdőmester, 2 ellenörző erdőbiró (tulajdonképen a felvidéki erdőbiróság 1850 óta csak helyettesítetik egy főerdős által) 1 pénztárnok, 1 ellenör, 1 számvevő, 1 raktárnok, 9 pagonygondár (kik részint fő — majd alerdősök) 1 famester, 1 gyakornok, 3 irodasegéd, 75 részint erdőör részint erdőkerülő, 4 raktárör, 2 fűrészmester 8 fűrészlegény teljesítette az 1863-iki Oktober elsejéig, mint a bérszerződés életbe léptéig, mely körülmény a hivatal személyzet körében tetemes változást idézend elő.

Az Unghváron székelő erdőhivatal erdősége az egyes pagonygondárságokra következőleg oszlik fel:

S o l	Az erdőbiróság és a hozzá tartozó pagonygondárságok megnevezése.	Az erdőterület térfogata.
sz.		cat. holdakban.
Unghvári erdőbiróság.		
1	Gerény	11408
2	Unghvár	6500
3	Ó-Kemencze	13298
4	Perecseny	14942
5	Turia Remete	43732
Felvidéki erdőbiróság.		
6	Nagy-Berezna-csornaholova	17977
7	Kosztrina	12052
8	Sztavna	27359
9	Lyuta	13700
<i>Összesen</i>		160,968

Gazdászati s kereskedelmi viszonyok.

Ezen szálerdőkép kezelt erdőségek termékei szabálytalan szemelő vágat által nyeretnek, s tüzi-szén- szerszám- és épületfának, továbbá rönkönek feldolgozva, majd az uradalom saját, majd a T. remetei uradalmi vasgyárak szükségletére tartatnak fel, legnagyobb részben azonban az Unghvári faraktárba szállitva eladatnak.

A tüzi- szerszám-s kemény épületfát az unghvári, gerényi ókemencei s perecsenyi pagonyok szolgáltatják, lévén itt a tölgy és bükk az uralkodó gesztnem; az említett pagonyok a perecsenyi kivételével még kemény rönköt is termelnek az Unghvári és vorocsói fűrészgép számára, míg az ókemencei pagony e termékek felett még 2000—3000 mérő szenet éget, mely szintén az Unghvári faraktárba szállitván, eladatik.

A Turia-remetei pagony az itteni vaskohó s hámorok számára tartatik fel, mely gyárok virágzó korokban a hivatal s gyári személyzettel együtt 4500 köb-öl szén-tüzi-s épületfát emésztettek fel, a vaskő ide a szinte uradalmi területen fekvő Nagy Laáz nevű helység határában levő bányából szállitatik tengelyen. E pagonyban uralkodó gesztnemek a bükk s jegenyefenyő utóbbi a pagony éjszaki részén bükkel elegyítve jő elő, és épületfát, szerszámfát s rönköt mely a Lumsori fűrészgéppel vágatik fel — szolgáltat.

A felvidéket alkotó Nagyberezna-csornaholova, Lyuta Sztavna s Kosztrina pagonyok lágy épületfát (szálfát) szerszámfát rönköt, és saját, valamint a Nagybereznai faraktári szükségletre (mit ugyan e pagony maga elégít ki) tüzfát termelnek, az említett 4 pagony két utolsója szálfait s rönköit — a természetes uszapatakat képező Unghon — az Unghvári faraktár s fűrészgép számára szállitja le, míg két elseje a csornaholován s Lyután létező fűrészgéppel szeldei fel. Az itt uralkodó gesztnem a bükk s jegenyefenyő, mellyel szorványosan előjön a lúczfenyő, köris, a jávorok, szilek s hársak válfajai, továbbá a nyírfa s nagyon ritkán a ternyő-tiszafa; ez utóbbi fanem nemritkán előforduló kar-vastagságu elszáradt s az idő romboló foga által csak-

nem ösmerhetlenné tett tuskói, különben élénken tanuskodnak e geszt itteni hajdani diszléséről.

A különféle erdeitermékek árát, továbbá az itteni munka és fuvarbéreket e czikk végén adjuk. *)

Jogi s szolgalmi viszonyok.

Ezen erdők kiegészítő részei az uradalmi birtokhoz tartozó számos regáléknak, szántóföldeknek, réteknek, havasi legelőknak s szőlőknek, — az Árpádok alatt a szent korona javai közzé tartoztak. Az Árpádház kihaltával ez uradalmat az 1308-ban Budán megkoronázott Robert Károlylyal Salernó vidékéről beköltözött s magas hivatalokra vergődött Drugeth Fülöp és János hű szolgálataik jutalmául nyerték, több más uradalmakkal.

Drugeth János halála után, fia Miklós örökölte Unghvárt, ki kezdetben mint a magyarnak sok harcizabéért szerzett Nagy Lajosunk s Endre nevelője, később majd mint országbiró majd thúróczi főispán nagy szerepet vitt Robert Károly udvarában; és ő volt az is ki a mélyen sebzett ősz Zách Feliczián, Erzsébet királynénak szánt „rettenetes, boszszuálló kardja“ súlyos csapását felfogván, nem kicsivel járult ahhoz, hogy a királyné életét a költő szavai szerint „gyöngye négy ujjáért“ megválthatta! És ez időtől fogva Unghvárt 1684-ig folyvást a Drugethek birták, a midőn is Tököli Imre az Unghvári várat elfoglalván, az azt védő utolsó Drugethet — Zsigmondot — fogollyá tette és Kassán kivégeztette. Az így Zsigmondban fiágon magvaszakadt család kihaltával, ez egyedül fiágot illető birtok, Bercsényi Miklosnak adományoztatott; mely nemzetségtől a Rákóczy forradalom 1711-diki végével elkoboztatván, a kincstárra szállott, és — talán csupán az Unghvári vár kivételével mely 1777-ben a munkácsi egy. görög szertartású püspökségnek papnöveldei helyiségül adományoztatott Mária Terézia királynő által — máig is kincstári birtokot képez.

*) Tér szüke miatt a szerző által nagy ügyességgel összcállított igen tanuságos de terjedelmes táblázatokat csak igen rövid kivanatban közölhetjük. Szerk.

E kincstári erdők a volt urbéri községek faizási, és legnagyobb részben legelői, — valamint a görög egyesült szertartásu egyház alább következő — szolgálmaival vannak terhelve; melyek ellenében ismét a községek telkenként $\frac{1}{2}$ öl fát vágni, és ugyanannyit a kijelölt helyre fuvarozni, — a zsellérek pedig $\frac{1}{4}$ öl fát vágni vagy fuvarozni köteleztetnek, azomban e kötelezettséget is oly hanyagul teljesítik, hogy a legtöbb község mindenévről hátrálékot mutat fel.

Az Ungvári gör. e. szert. egyháznak az erdőszetet terhelő javadalma, a „Bacsinszky Fesztetics féle vitának pontjai“ czimmal ellátott szerződési irat szerint a következőkből áll.

A plebánosoknak, a kántorokkal együtt a plebánosi kerület körében szabad faizások leend, a hol pedig építőfát szükségelnek, ilyet — miután erről előbb az uradalmi tisztséget tudósították a tisztán uradalmi erdőkben szintén ingyen kapnak; a tilos erdők használatának élvezete azomban a tisztségnéli bejelentés nélkül tiltva leend.

A plebánosnak a lakosokkal közös legelője leend, azomban csak az urbéireleg meghatározott számú marha részére, valamint 8 db. disznóra szabad makkolása — a plebánosi kerület körében fekvő tisztán uradalmi erdőkben; mely javadalmakért mi díj fizetésre sem köteleztetik. Ugyan ezen javadalomban részesülnek a kántorok is, azon megszorítással mégis, miszerint a szabad makkolás 4 darab disznóra szállítatik le. Az egyháziak ellenben e kiváltságokat nem élvezendik, és csupán csak a makkolást illető árszabály egy forintnyi bérfizetésétől leendnek felmentve.

Azon fiók egyházak kántorai is, hol tetteleg templomok léteznek — ugyanazon és oly jutalékokkal és javadalmakkal fognak ellátatni, mint a minőkben az anyaegyház részesül: — az egyháziak azomban, ha ily fiókegyházban állomástitnak is, semmi nemű kiváltságban nem fognak részesletni.

A plebániai, ide értve az iskolamesteri épületeket is, az egyház hívei készítik és tartják fel, melyek felállításához oly helyeken hol a fiscusnak tiszta birtoka van, fát és nyers anyagot az uradalom utalványozni köteles leend.

A többi pontok a gazdászatra vonatkoznak.

Üzemmód és újraerdősítés.

A kizárólag szálerdőkép kezelt erdőségek üzemrendszere megállapítása tekintetéből való szükséges erdőheeslési munkálatok csekély kivétellel még eddigelé nem tétettek meg. E kivétel elsejét a kosztinai, szlavnai, új sztuzsicsai, tichai és uzsoki határban fekvő tülevelű állaboknak 1822-iki felmérése becslése és vágatási rendje képezi, azomban ez is csak írott maaszt marada! mert a behoandó tarvágat helyett csak tovább is szállattak, sőt később az erdei termékek kifuvározása elé gördülő nehézségek miatt attól egész eltértek; másodika pedig a legközelebb elmúlt időben a tagosítás életbe léptetése tekintetéből történt, s jelenlegi unghvári erdőbíró úr által eszközölt felvételekre szoritkozik, melyről az érdeklettek elősmerőleg nyilatkoztak, s hihetőleg e felvételekben rejlik rugója Schindler „Statistik der öster. Staats-Forste“ művében előforduló azon adatnak, mely ezen erdők évi fatermését 74320 normal ölre teszi.

Az utóbbi 2 évtizedben ezen erdők még három ízben levének kincstári erdőszeti tekintélyek vizsgálatának alávetve, — valószínűleg a kezelés javítása s a jövedelem nagyobbítására ezelő eszközök kikutatása tekintetéből; azomban köztudomásra a fűrészfűrész-árak készítésének szabályozása a tülevelű állabokhani szállalás alkalmával, az ezekben beszorványozott lombgeszteknek erősebb berovatkolása, és gyürüzése *) továbbá némi irodai rendszabályok hatályba hozásán kívül — misem jutott.

Az újraerdősítést — csekély mérvbeni ertvényezésen kívül — a természet ifjító ereje teljesíti elég fukarul, a legelés és makkolás káros hatása miatt.

Az ertés — az utánnövedék gyéritése által nyert ültönczökkel — ötös kötelékben történik.

A mesterséges újraerdősítés a robot idejében nagyobb terjedelemnek örvendett, — azomban mellözésével azon általános szabálynak, miszerint a talaji és klimai viszonyokra nemkülönben az ujbolitandó

*) Talán a fa (nem geszt) tartósságának öregbitése ezelő céljából? Szerk.

tér körében előforduló gesztnemekre tekintettel legyünk; és igen valószínűleg ezen eljárásnak tulajdoníthatjuk azon körülményt, melynél fogva az uradalom déli részén mesterségesen nevelt tülevelű állabok magzó koruknak elérte előtt már székredvesek. Egyébiránt e korból egy pár igen szép ertvényt láthatni.

A nagyobbára utánnövedék nélküli tölgyesek ujbolítását illetőleg szabadjon abbeli szerény véleményünket koczkáztatnunk, miszerint az, cserkéreg erdőre való átalakítás által legelőnyösebben érethetnék el, tekintve a kéreg itteni keresettségét.

(Folytatása következik.)

Tapasztalati adatok a takarmánylombról.

Wessely urnak a takarmánylombról írt ismertetése e lapok előbbi füzetében végeztetett be; most ez értekezéssel összefüggőleg szintén közlendőnek tartjuk azon gyakorlati adatokat melyeket Berg báró Vámos-Mikolai jószág bérlő úr „A központi osztrák erdészegylet évnegyedes folyóiratában“ közöl.

A takarmánylomb nyérése és eltartása:

A 8—15 éves fiatal tölgyek oldal ágai 4—5' magasra éles bal-tával lenyesettek, a főhajtásoknak ellenben semmi megsértésük sem történt, hogy a gesztek tovább növésében kártétel ne essék. Ez ágak mindjárt egy lábnyi széles és 5—8 font nehézségű csomagokba kötettek, hogy mindjárt, vagy pedig legkésőbb másnap rendeltetésük helyére szállitassanak. A gyors elszállításra különös tekintettel kell lenni, mert ha a levelek igen megszáradnak akkor nagyobb részt lehullanak, ha pedig az eső egyszer jól megtalálja verni akkor elfeketülnek és annyira megromlanak, hogy a marhák meg nem eszik. Legjobb ha a kissé